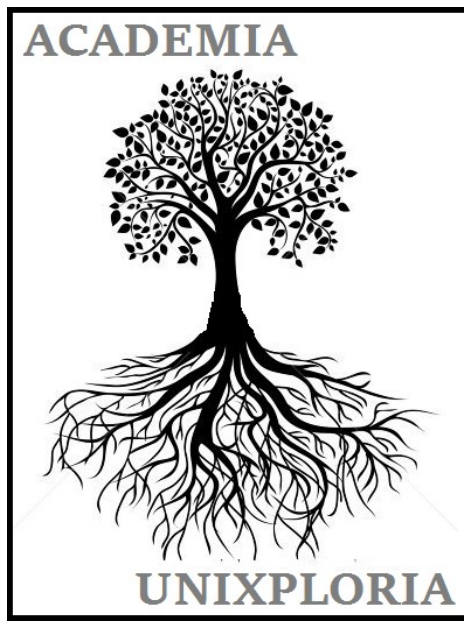

En analys av
Victoria Benedictssons *Pengar*.

1.0 Bakgrund

Victoria Benedictssons *Pengar* är en roman som skildrar en kvinna som ingår äktenskap med en äldre man i unga år. Äktenskapet är inte byggt på kärlek utan snarare kan man se det som ett praktiskt arrangemang. Till stora delar bygger romanen på Benedictssons personliga erfarenheter; även hon "tvingades" in i ett olyckligt äktenskap med en betydligt äldre man.¹

Handlingen i boken är relativt tunn, men desto djupare är resonemangen kring relationer i allmänhet och äktenskap i synnerhet. Romanen speglar också den kritik av äktenskapet som debatterades flitigt under 1800-talets senare hälft. Man kan finna anknytningar till både Almqvists *Det går an* och Ibsens *Et Dukkehjem*. Båda dessa verk anknyter till förhållandet mellan man och kvinna samt äktenskapets former. *Pengar* är i högsta grad en kritik mot dåtidens patriarkala samhälle.

2.0 Relationen mellan man och kvinna

Boken handlar om en ung flicka vid namn Selma. Selma lever hos sin farbror (kyrkoherde) och är i romanens början en något vilsekommen och naiv flicka. Hon har ett intresse som hon brinner för: att måla. Selma vill gärna skaffa sig ett yrke inom den konstnärliga banan, men bristen på pengar hindrar henne från detta. Hon vill till varje pris vara en självständig, oberoende kvinna. Pål (en förmögen lantbrukarpatron) visar intresse för Selma. Förlovning och äktenskapet ligger för dörren. Selma förklarar tydligt för Pål att hon inte kan älska honom, vilket inte tycks göra patronen något; kärleken, "det kommer sedan"², enligt Pål. Till saken hör också att Selma hyser känslor för sin kusin, Richard, känslor som senare i boken blir allt intensivare, även om detta får läsas mellan raderna.

Det bärande temat i romanen är när Selma efter ett antal års äktenskap vaknar till insikt och kräver de rättigheter som (mans-) samhället förvägrat henne. Selma vill inte längre vara ekonomiskt beroende av en man hon inte ens älskar. De ekonomiska förutsättningarna under slutet på 1800-talet såg väldigt olika ut för man och kvinna. Selma klargör dessa skillnader tydligt: "Hos er anses det som en skyldighet att sträva efter oberoende, hos oss är

¹ Se bl.a. Algulin/Olsson, 1987, s. 324.

² Benedictsson, 1982, s. 68.

det nästan ett fel, åtminstone så länge vi inte äro gamla mamseller.”³ Trots att Selma till en början inte direkt vantrivs i äktenskapet känner hon att friheten känns alltmer lockande. Fastän hon bara är 16 år gammal när de gifter sig anser hennes farbror att ”det är en sällsynt heder att få ett dylikt anbud redan vid dina år [...]”⁴.

Trots att hon gång efter annan ber Pål att bryta upp förlovningen vill han inte godta det. Dåtidens etik gjorde det nästan omöjligt för en kvinna att bryta en förlovning. Omgivningen skulle då närmast betrakta henne som lösaktig. Selma försöker hela tiden intala sig själv (med farbroderns inrådan) att det trots allt finns praktiska skäl som talar för äktenskapet med Pål. Det som tycks vara det främsta skälet för förlovning och bröllop är (som titeln på boken antyder) – pengar: ”Gubbens förmaningar föllo därför i god jord och togo växt i en enda strävan: penningen. Ty den var ju nyckeln till allt det andra.”⁵

Selma och Pål lever i helt skilda världar. Pål är fullt upptagen med att sköta affärerna; han är ofta bortrest, vilket Selma inte har något emot då hon kan göra som hon behagar. Selma verkar ha något djupare intressen än Pål. Med ett kallt konstaterande förklarar författarinnan att: ”Han hade sin värld och hon hade sin. Vad kunde de två ha att säga varandra?”⁶.

En bärande tanke i romanen är att kvinnan likt en prostituerad säljer sin kropp för att finna ekonomisk trygghet i äktenskapet. Hennes ungdom, hennes självkänsla – allt måste ge vika för mannens krav på den äktenskapliga lyckan. Det kan tyckas absurt att någon i dagens samhälle gifter sig enkom för att överleva, men för tiden då boken skrevs var möjligheterna inte så stora för den ogifta, ensamma kvinnan. Trots att Selmas make behandlar henne väl finner hon att hon inte kan kalla deras gemensamma bostad för ”hem”. Enligt Selma måste varje individ själv vara ekonomiskt oberoende, ha arbetat för sin materiella standard. Tillvaron som uttråkad hemmafru börjar kännas ledsam:

³ Ibid, s. 48.

⁴ Ibid, s. 58.

⁵ Benedictsson, 1982, s. 60.

⁶ Ibid, s. 111.

”Hon – den i hemmet allhärskande – den uttråkade, blaserade, hon, som med en smekning kunde köpa allt vad pengar förmå skänka, och som av omgivningen åtlyddes för kost och lön, hon stod nu och njöt av att bli åthutad som en hund [...]”⁷.

Symboliken av att känna sig som en prostituerad, som köpts för pengar och ”fängslats” i äktenskapet gör sig påtaglig genom hela boken. Mannens syn på äktenskapet är något annorlunda. Pål konstaterar kyligt att Selma är både medellös och utan kontakter; hon skulle aldrig klara det hårda livet som arbetande kvinna. Likaså lyser den kristna etiken igenom i hans yttranden. När Selma talar om att bryta upp äktenskapet påminner Pål henne om ” [...] att de första som uppreste sig mot den bestående ordningen voro de fallna änglarna.”⁸ Människan kan, enligt Pål, inte leva under absolut frihet, då något sådant inte existerar. Allt man gör i livet medför också tvång av något slag. Man finner alltså tydliga spår av den patriarkala synen på världen som rådde – och fortfarande lever.

Selma växer som person under äktenskapets tid. Från att ha varit en omogen och naiv 16-årig flicka blir hon alltefter som romanen fortlöper en kvinna med djupa insikter. Dessa insikter delar hon mer än gärna med sig till sin kusins trolovade.

Det gifta paret sociala liv blir snart till en välbehövlig omväxling i det dagliga livet. Pål ser först med förtjusning hur hans unga fru frotterar sig med bekanta, men blir tvär och arg då han upptäcker att yngre män (som dessutom är ungarlar) gärna dansar och roar sig i sällskap med hustrun. Avundsjukan är en naturlig reaktion, men Selma finner återigen att hon befinner sig i en ofri tillvaro. Pål blir allt mer överbeskyddande. Detta har säkert att göra med deras stora åldersskillnad; han känner sig orolig för att förlora sin unga hustru.

Romanen mynnar ut i ett ganska långt resonemang där Selma försöker förklara för sin make hurdan hon känner. Hon vill bryta upp äktenskapet och klara sig på egen hand. Pål påminner henne om det löfte hon gett inför både honom och Gud. Selma kontrar med: ”Det var just det jag ville säga, att det löfte, jag gav som barn, icke längre är bindande för mig som

⁷ Ibid, s. 115.

⁸ Ibid, s. 213.

kvinna.”⁹ Selma har onekligen en poäng i detta. Att ingå ett konvensäktenskap är i sig sorgligt – att dessutom göra det i så unga år är än värre. Eftersom Selma mognar finner hon att hon inte längre orkar leva tillsammans med en man som i det närmaste äcklar henne. Hon vill till varje ha sin personliga frihet. Romanen slutar tvärt med att Selma skriver ett brev till sin kusin där hon ber honom finna henne en befattning vid något gymnastikinstitut i Tyskland. Selma somnar jämte den avskydde maken i visshet om att snart slippa ”äktenskapets bojar” ...

⁹ Benedictsson, 1982, s. 207.

REFERENSER

Algulin, Ingemar/ Olsson, Bernt (red.); *Litteraturens historia i Sverige*, Norstedts, 1987, Stockholm.

Benedictsson, Victoria; *Pengar*, Litteraturfrämjandet, 1982, Stockholm.

Breitholtz, Lennart (red.); *Epoker och diktare 1 – Allmän och svensk litteraturhistoria*, Almqvist & Wiksell, 1976, Uppsala.